

A magyar többpártrendszer jellemzése és tipizálása Giovanni Sartori pártrendszer tipológiája alapján (1988–2010)

A dolgozatom azon célokkal jött létre, hogy a legutóbbi rendszerváltás idején, 1988-ban indult pártosodási folyamat eredményeként az 1990. évi tavaszi általános országgyűlési választásokkal legitímen létrejött és azóta működő magyar többpártrendszert Giovanni Sartori pártrendszer tipológiája alapján tipizáljam, valamint a pártrendszer típusának megállapítása után a magyar többpártrendszer további, legfontosabb jellemzőit meghatározom, amelyek közül a stabilitásnak nevezett jelenségre külön fel szeretném hívni figyelmet.

A tanulmányom során egyrészt a magyar többpártrendszert tipizáló magyar politikatudományi művekre támaszkodom, másfelől azok egyes állításait cáfolni és/vagy ütköztetni igyekszem egymással és/vagy a saját álláspontommal, illetve összevetem azokat Giovanni Sartori pártrendszerekről szóló klasszikus elméletével. Ezen véleményütköztetések segítségével igyekszem eldönteni – Giovanni Sartori pártrendszer tipológiáját alkalmazva –, hogy melyik kategóriába tartozik a magyar többpártrendszer. A pártrendszer további jellemzőinek meghatározásánál szintén támaszkodom több a magyar többpártrendszerről írt politikatudományi műre, és azoknál a műveknél, ahol eltérő álláspontok vannak, szintén azok egyes állításait cáfolni és/vagy ütköztetni igyekszem egymással és/vagy a saját álláspontommal.

A politikatudományban általánosan elfogadott tétel: Ahhoz, hogy egy pártrendszerről, egy választási rendszerről, illetve azok összefüggéseiről általánosított következtetéseket lehessen levonni, legalább három parlamenti cikluson és legalább három parlamenti választáson keresztül szükséges vizsgálni, úgy hogy az adott választások és parlamenti ciklusok során nem változott jelentősen sem a választási rendszer, sem az állami berendezkedés, sem a kormányzati rendszer, sem pedig az ezekre vonatkozó jogrendszer állapota.^[1] A dolgozat célkitűzéseire az előbbi feltételek fennállnak, hisz az általam vizsgálni kívánt hat általános országgyűlési választás és öt parlamenti ciklus során ezek nem változtak.

[1] Bihari, 1999, 265.

Bihari Mihály történeti periodizációja alapján az 1988 óta működő magyar többpártrendszer Magyarország történetének nyolcadik pártrendszere:

1. Premodern többpártrendszer 1867-1917;
2. Parlamenten kívüli sokpártrendszer 1918-1919;
3. Kommunista totalitárius egypártrendszer 1919;
4. Predomináns versengő többpártrendszer 1919-1944;
5. Totalitárius nemzetiszocialista egypártrendszer 1944-1945;
6. Korlátozottan versengő többpártrendszer 1944-1949;
7. Kommunista egypártrendszer 1949-1990;
8. Valóban versengő, mérsékelt plurális demokratikus többpártrendszer 1990-.^[2]

A jelenlegi magyar többpártrendszer fejlődését több szerző is szakaszokra osztotta. Bihari Mihály egy szervezeti fejlődés alapú szakaszolást végzett el, amelyben a következő szakaszokra osztja a magyar többpártrendszer fejlődését:

1. Pártosodás évei (1988-1989);
2. Pártok professzionalizálódása és funkcióiknak kiteljesedése (1990-1994);
3. Intézményesedés és stabilizálódás (1994-).^[3]

A Körösesny-Tóth-Török szerzőhármás a politikai pólusok száma és az azok között húzódó konfliktusok alakulása szerint szakaszolta a magyar többpártrendszer fejlődését:

1. szakasz 1988/89-1990;
2. szakasz 1990-1992/93;
3. szakasz 1992/93-1994;
4. szakasz 1994-1998;
5. szakasz 1998-.^[4]

Úgy vélem, az előbbi két szakaszolás közül mindegyik relevánsnak tekinthető és az alapján szükséges alkalmaznunk őket, hogy éppen milyen szempontok szerint kívánjuk vizsgálni a magyar többpártrendszer fejlődését.

A jelenleg is működő magyar többpártrendszer a legutóbbi rendszerváltás során lezajlott pártosodási folyamat (1988-1990) eredményeként jött létre, és a rendszerváltás során (1988-1990) intézményesült és stabilizálódott, és működőképes politikai alrendszerként tölti be társadalomirányító szerepét. A magyar többpártrendszer berobbanó pártrendszerként jött létre, hisz az 1990-es tavaszi általános országgyűlési választásokig összesen 60 pártot jegyeztek be a bíróságokon.^[5] A pártrendszert az 1990. évi tavaszi általános országgyűlési választások legitímálták, és azóta is a négyévente megrendezendő általános országgyűlési választások legitímálják a pártrendszer működését.

[2] Bihari, 2009(b), 380-381.

[3] Bihari, 2005, 440-442.; Bihari, 2009(b), 425-427.

[4] Körösesny - Tóth - Török, 2005, 147-152.

[5] Bihari, 2005, 439-441.

A magyar többpártrendszer típusának fogalmánál Bihari Mihály meghatározásából indulunk ki, amely szerint a jelenlegi magyar pártrendszer egy valóban versengő mérsékelt plurális többpártrendszer. Emellett elmondható, hogy a pártrendszer egyfelől lebegő – elitista jellegű, amely abból adódik, hogy a rendszerváltozás idején felülről szerveződtek a magyar pártok, és nem rendelkeztek erős társadalmi beágyazottsággal.^[6]

A magyar pártrendszer besorolásánál a magyar politikatudomány művelői közül nem mindenki ért egyet azzal a megállapítással, hogy a magyar többpártrendszer mérsékelt plurális többpártrendszer lenne.

Löffler Tibor 2002-es tanulmányában úgy vélte, hogy a mérsékelt többpártrendszer kategóriája fenntartásokkal elfogadható, de véleménye szerint a magyar többpártrendszer predomináns pártrendszerré válását bizonyos mértékig reális, bár kétségtelenül nem kizárólagos fejlődési alternatívának kell tekinteni. Löffler Tibor szerint az MSZP volt esélyes arra, hogy predomináns helyzetbe kerüljön. Véleménye szerint az MSZP hatalomátmentő és hatalomstabilizáló törekvései, az államszocialista érából hozott társadalmi beágyazottsága, a neki megfelelő mentális és érdekszerkezetekkel hegemónista elemeket visznek a rendszerbe, amely kihívás a többi MSZP-vel versengő párt számára. Ezt erősíti az, hogy a versenytársak maguk is hegemónista szándékot tulajdonítottak az MSZP-nek. Az 1994-es választási győzelem pedig meg is teremtette neki erre az esélyt. Löffler Tibor azt is leírja, hogy ahhoz, hogy predomináns pártrendszerről beszélhessünk, az MSZP-nek még 3-4 választást kellene megnyernie, de azt is hozzáteszi, hogy az MSZP és az MSZMP között nincs abszolút cezúra, így az első parlamenti ciklus konzervatív-jobboldali kormányzása tekinthető kivételnek. A predomináns helyzetbe kerülésre annak ellenére is meg van az esélyük, hogy komoly vereséget szenvedtek 1990-ben és 1998-ban is elvesztette a kormányzati hatalmat.^[7]

Löffler Tibor ezen elmélete 2002-ben jelent meg, még a 2002-es választások előtt. A gondolat kísérletét egyfelől azért tartom említésre méltónak, mert – annak ellenére, hogy nem lett predomináns a pártrendszer továbbra sem – az MSZP versenyhelyzetét úgy látta jól, hogy nem ismerte a 2002-es és 2006-os általános országgyűlési választások eredményeit. Hisz ha megnézzük az MSZP választási eredményeit, akkor azt láthatjuk, hogy országosan összesített listás szavazatok tekintetében az MSZP szerezte a legtöbb szavazatot egymás után négyszer is 1994 és 2006 között. Másfelől viszont úgy gondolom, hogy Löffler Tibor összemosta a predomináns pártrendszer^[8] és hegemónisztikus pártrendszer^[9] fogalmi ismérveit. Az, hogy az MSZP és az MSZMP között húzható-e cezúra, egy külön tanulmányt érne meg, ezért itt nem is vállalkozom ennek

[6] Uo. 443–445.; Bihari, 2009(b), 427–430.

[7] Löffler, 2002, 197–200.

[8] Ld. Sartori, 2005, 171–178.; Bihari, 2009(a), 367.; Enyedi – Körösi, 2004, 150.

[9] Ld. Sartori, 2005, 204–211.; Bihari, 2009(a), 367.; Enyedi – Körösi, 2004, 150.

eldöntésére. Az viszont biztosan kijelenthető, hogy az államszocialista egypártrendszer, és a jelenleg is működő többpártrendszer jól elhatárolható egymástól. A klasszikus értelemben vett egypártrendszer 1988-ig működött, utána átmeneti időszakot követően, az 1990-es tavaszi általános országgyűlési választásoktól egyértelműen egy versengő többpártrendszerről beszélhetünk, amelyben ugyan egy pártnak sincs hegemon helyzetet a többivel szemben. Így az MSZP-nek nem volt és nincs hegemon helyzete a pártrendszeren belül, mint ahogy nincs és nem volt predomináns helyzetben sem. Az egykori állampárthoz köthető múltjából bizonyos versenyhelyzetbeli előnyökkel rendelkezik (pl. társadalmi beágyazottság stb.), de ezek nem olyan erősségűek, hogy az előbbi fogalmak bármelyike megfeleljen az MSZP versenyhelyzetére.

A mérsékelt többpártrendszer kategóriáját teljesen el nem fogadók többsége az ezredforduló környékén úgy vélte, hogy a magyar többpártrendszer kétpártrendszerré válás felé halad, vagy annak az előszobájában van, és erre több kategóriát is megalkottak.

Az egyik ilyen volt Tóth Csaba 2001-es kategóriaalkotása, aki szerint a magyar többpártrendszer kvázi kétpártrendszer. Tóth Csaba a pártrendszer kategóriák alkotásánál a pártrendszerek koncentráltóságából indul ki. Szerinte a magyar pártrendszer a kezdeti sokpártrendszerből a kvázi kétpártrendszer állapotába jutott el 2001-re. Tóth Csaba által kreált kvázi kétpártrendszer kategóriában az első két párt kb. a szavazatok 75%-át, míg az első három párt kb. a szavazatok 80-90%-át szerzi meg. Tóth Csaba szerint az 1998-as választási eredmények szerint még nem kvázi kétpártrendszer a magyar többpártrendszer, de közvélemény-kutatások alapján 1999-re már eljutott a kvázi kétpártrendszer állapotába, és ezt a 2002-es választások megerősítik.^[10] Tóth Csaba kategóriaalkotása szerint a magyar pártrendszer eljutott a kvázi kétpártrendszer állapotába, a 2002-es és a 2006-os általános országgyűlési választások is ezt erősítették meg. De egyfelől vélemény szerint közvélemény-kutatási eredmények alapján nem volt szerencsés a magyar pártrendszert másik kategóriába sorolni annak ellenére sem, hogy a közvélemény-kutató cégek még durva tévedést nem produkáltak az elmúlt 20-25 évben. Másfelől azért sem lehetett új kategóriába sorolni a magyar többpártrendszert, mert lényegében Tóth Csaba figyelmen kívül hagyja azt a tény, hogy egy pártrendszerről csak akkor lehet általánosított következtetéseket levonni, ha legalább három választás volt és eltelt három parlamenti ciklus, viszont ő nem általános következtetést vont le a három ciklus és három választás alapján, hanem azt mondta, választásonként sorolta új és új kategóriákba a magyar többpártrendszert. Mindezek mellett a Tóth Csaba által alkotott kategóriának összesen két általános törvényhozási választási eredmény erejéig felelt meg a magyar többpártrendszer, és az általa alkotott pártrendszer kategorizálás nem került széles körben alkalmazásra a hazai politikatudományban.

[10] Tóth, 2001, 84., 90., 94., 98.

A Körösenyi-Tóth-Török szerzőhármas 2005-ös könyvében úgy vélte, hogy a magyar többpártrendszer típusa folyamatosan változott, szerintük a magyar többpártrendszer a polarizált sokpártrendszertől eljutott a mérsékelt többpártrendszerig, és nem sok választja el a kétpártrendszertől.^[11]

Hasonlóan változó típusúnak látja Fábián György a magyar többpártrendszert, véleménye szerint a magyar többpártrendszer az első időszakban mérsékelt pluralista többpártrendszer volt, amit egy kvázi kétpártrendszer, majd 2010-től egy domináns párttal rendelkező mérsékelt pluralista többpártrendszer váltott fel.^[12]

Szarvas László és Tóth Csaba közösen írt könyvrészletükben úgy vélekednek, hogy a magyar többpártrendszer 1990-ben a szélsőségesen plurális többpártrendszer kategóriájához állt közel, ezt a háromosztatú politikai mezővel, a konfliktusok ideologizáltságával és a releváns pártok számával magyarázták. 1998-cal kezdődő parlamenti ciklustól viszont úgy vélték, hogy annak ellenére, hogy a MIÉP bekerülésével kétoldali ellenzék jött létre, a releváns pártok számának csökkenésével, az alternatív kormányzati koalíciók kialakulásával a kétpólusú rendszer az ideológiai konfliktusok ellenére is a mérsékelt pluralizmushoz áll közelebb a rendszer.^[13]

Fricz Tamás úgy vélte, az 1998-as választások után Magyarországon két fő pártrendszer alakult ki. A két fő pártrendszer alatt azt értette (önálló pólusnak tekintve a parlamenti pártokat), hogy a két szemben álló politikai pólus pártjai közül a két nagy a két fő pólus/párt és a velük egy oldalon állók az alpólusok. Mindezek mellett felveti azt is, hogy esetlegesen a jövőben kétpártrendszer lehet Magyarországon.^[14]

Későbbi 2006-os munkájában Fricz Tamás – fenntartva a két fő pólus elméletét – úgy véli, hogy a magyar pártrendszer Giovanni Sartori pártrendszer tipizálása szerint a szélsőségesen polarizált pártrendszerek közé sorolható, mert ugyan a releváns pártok száma 2002 után lecsökkent négyre, de ennek ellenére a magyar pártrendszerre jellemző: erős ideológiai ellentétek; centrifugális verseny; túllicítálás; rendszerellenesség.^[15]

Mint azt előzőleg láthattuk, a magyar pártrendszert tipizáló szerzők véleményei széles skálán mozogtak, hisz a szélsőségesen polarizált pártrendszertől egészen a kétpártrendszerig, illetve annak valamilyen általuk kreált változatáig (kvázi kétpártrendszer, két fő pártrendszer) sorakoztak a vélemények.

Azt gondolom ennek az az oka, hogy a Giovanni Sartori alkotta pártrendszer kategóriáknál, a mérsékelt többpártrendszer a polarizált pluralizmus és a kétpártrendszer között helyezkedik el.^[16]

[11] Körösenyi – Tóth – Török, 2005, 154.

[12] Fábián, 2010, 485.

[13] Szarvas – Tóth, 2005, 431.

[14] Fricz, 1999(b), 74–75.; Fricz, 2001, 143.; Fricz, 2006, 180.

[15] Fricz, 2006, 157–158.

[16] Sartori, 2005, 154.

Véleményem szerint azok a szerzők, akik a magyar pártrendszert egy folyamatosan az egyik kategóriából a másik kategóriába ugráló többpártrendszernek írják le, hibásan közelítik meg a kérdést, mivel nem veszik figyelembe azt a tényt, hogy egy pártrendszerről csak akkor vonhatunk le általánosított következtetéseket, ha legalább három parlamenti cikluson és legalább három parlamenti válaszáson keresztül vizsgáljuk azt.

Először azokat a megállapításokat igyekszem megcáfolni, amelyek a kétpártrendszerről vagy annak valamilyen módosított verziójáról beszélnek.

Giovanni Sartori pártrendszer tipológiáját alkalmazva azt állapíthatjuk meg, hogy a legfőbb különbség a mérsékelt többpártrendszer és a kétpártrendszer között a koalíciós kormányzás.^[17] Tehát a mérsékelt többpártrendszerben többnyire koalíciós kormányok alakulnak, míg a kétpártrendszerben egypárti kormányok vannak.

Ennek megfelelően Giovanni Sartori szerint a kétpártrendszer legfőbb jellemzői a következők: 1. Két párt van abban a helyzetben, hogy a törvényhozási helyek abszolút többségéért versenyben legyen. 2. Előbbi kettőből az egyik elnyeri a parlamenti helyek többségét. 3. Ez a győztes párt fog egyedül kormányozni. 4. Reális esély van a két párt közti hatalomváltásra.^[18]

Ezen négy előbbi feltétel egymásból következik, itt már az elsónél egyértelműen kiderül, hogy Magyarországon 1990 és 2010 között lejáratott hat általános országgyűlési képviseléválasztáson – az eredmények ismeretében – egyszer sem állt fenn az a helyzet, amikor két párt egyértelműen azért versenyezhetett volna, hogy egyedül szerezzen abszolút többséget. Ehhez 2002-ben és 2006-ban kerültünk közel, de egyik alkalommal sem sikerült a két nagy párt valamelyikének egyedül abszolút többséget szereznie. Kétszer fordult az elő, hogy egy párt abszolút többséget szerzett egyedül (MSZP 1994-ben, Fidesz 2010-ben), viszont egyiknek sem volt olyan ellenfele ezen választások során, amely hozzájuk hasonlóan az egyedüli abszolút többségért versenyzett volna.

Előbbi mellett az 1990-es tavaszi általános országgyűlési választások óta két kivétellel koalíciós kormányok alakultak Magyarországon: 1. A 2009-ben alakult Bajnai Gordon vezette kormány, de ez egy kisebbségi kormány volt, rövid időtartamra. 2. 2010-ben alakult Orbán Viktor vezette kormány, itt a Fidesz és a KDNP közötti speciális viszony miatt nem beszélhetünk egyértelműen koalíciós kormányzásról.

Tehát azt egyértelműen kijelenthetjük, hogy a magyar többpártrendszer 1990 óta még átmenetileg sem tartozott a kétpártrendszer kategóriájába. Azt sem lehet kijelenteni egyértelműen, hogy tényleg reális esély volt arra, hogy Magyarországon kétpártrendszer jöjjön létre, mint ahogy nem a kétpártrendszer kategóriája (volt) az egyetlen fejlődési alternatíva a magyar pártrendszer számára.

[17] Uo. 158.

[18] Uo. 167.

Véleményem szerint a fejlődési alternatíva lehet bármelyik versengő típusú pártrendszer, mint ahogy az is, hogy marad a magyar pártrendszer a jelenlegi kategóriában. Azt is szükségesnek tartom itt megjegyezni, hogy az, hogy egy pártrendszer melyik típusba tartozik, nem kívánság kérdése, a pártrendszer elemzésével foglalkozó politológusnak a tények alapján kell meghatároznia a pártrendszer típusát. Mindemellett egyik pártrendszer típusra sem lehet úgy tekinteni, hogy az jó vagy rossz pártrendszer, vagy minta pártrendszer lenne.

Miután megállapítottuk, hogy a magyar többpártrendszert még átmenetileg sem lehetett a kétpártrendszerek közé sorolni, annak eldöntése maradt hátra, hogy a magyar többpártrendszer a polarizált többpártrendszer vagy a mérsékelt többpártrendszer kategóriájába tartozik-e. Mivel véleményem szerint a magyar többpártrendszer egy mérsékelt plurális többpártrendszer, ezért a kérdés eldöntését úgy igyekszem levezetni, hogy megcáfoljam azt, hogy a magyar többpártrendszer egy polarizált többpártrendszer lenne.

Giovanni Sartori szerint a mérsékelt többpártrendszer főbb jellemzői a következők: 1. Viszonylag kicsi ideológiai távolság van a releváns erők között. 2. Kétpólusú koalíciós versengés. 3. Centripetális versengés.^[19]

Giovanni Sartori szerint a következők különböztetik meg egymástól a polarizált- és a mérsékelt többpártrendszert: 1. A mérsékelt többpártrendszerben nincsenek releváns rendszerellenes pártok. 2. A mérsékelt többpártrendszerben nincs kétoldali ellenzék, az összes párt kormányzásra törekszik, kész részt venni kormánykoalícióban. Az ellenzék egyoldalú, mindenki vagy a jobb- vagy a baloldalon helyezkedik el.^[20] A két kategória közötti határ a releváns pártok számát tekintve 5-6 körül van.^[21]

A szélsőségesen polarizált vagy sokpártrendszerről beszélő szerzők közül Fricz Tamás és a Szarvas-Tóth szerzőpáros voltak azok, akik meg is indokolták, miért gondolják azt, hogy a többpártrendszer ebbe a kategóriába tartozna. A következőkben elsősorban Fricz Tamás és a Szarvas-Tóth szerzőpáros azon megállapításainak megcáfolásával – amelyek véleményeik szerint azt támasztják alá, hogy a magyar többpártrendszer polarizált többpártrendszer – kívánom levezetni azt, hogy miért gondolom, hogy a magyar többpártrendszer egy mérsékelt plurális többpártrendszer.

Az első, amit vizsgálat alá veszek, az erős ideológiai ellentétek kérdése. Fricz Tamás véleménye szerint az erős ideológiai ellentétek abból adódnak, hogy az elitek között elsősorban kulturális, szemléletbeli ellentétek húzódnak, sokkal kevésbé jellemző az érdek és gazdasági alapú ellentétek jelenléte.^[22] Az erős ideológiai ellentétek meglétét a Szarvas-Tóth szerzőpáros is osztja.^[23]

[19] Uo. 159.

[20] Uo.

[21] Uo. 117.

[22] Fricz, 2006, 157-158.

[23] Szarvas - Tóth, 2005, 431.

A Körösényi-Tóth-Török hármas is hasonló megállapítást fogalmaz meg a bal-és jobboldal tartalmáról a magyar politikában. Ők azt mondják, hogy a jobb és baloldaliság elsődlegesen ideológiai-kulturális dimenziót jelent, és csak másod-sorban jelent gazdasági-elosztó dimenziót, ráadásul a két dimenzió keresztbe is metszi egymást. Ők is megállapították, hogy nagy a pártok közötti ideológiatávolság, és ez nem csökkent, hanem inkább nő.^[24]

Bihari Mihály szintén azon a véleményen van, hogy erősek az ideológiai ellentétek a magyar többpártrendszerben. A magyar többpártrendszert az ideológiai centrumokat illetően divergáló pártrendszernek nevezi, és megállapítja, hogy az öt ideológiai centrumhoz tartozó párt nézetei, értékrendszere és céljai közötti különbségek nem csökkennek, hanem nőnek, a köztük lévő törésvonalak mélyülnek.^[25]

Az erős ideológiai ellentétek véleményem szerint is fennállnak a pártok között, viszont a pártok között a fennálló politikai rendszerről és annak alapelveiről vallott nézetek között nincs jelentős különbség. A szemben álló politikai erőink inkább arra törekszenek, hogy a másik oldalt minősítsék rendszer idegennek.

A centrifugális verseny tekintetében azt gondolom, hogy az általam vizsgált húsz évben felemás a helyzet.

Fricz Tamás szerint a centrifugális verseny abból adódik, hogy a pártok közötti verseny radikális és időnként túlfeszített, a konfliktuspotenciál magasabb, mint a konszenzuskészség.^[26]

A Körösényi-Tóth-Török szerzőhármas szerint a pártverseny 2002-ig centrifugális volt, ami egyfelől abból adódott, hogy az ideológiamező elsősorban nem a gazdasági bal-jobb, hanem a politikai-kulturális bal-jobb mentén tagolódik. Másfelől abból adódik, hogy a pártrendszer az 1990-es évek elejétől 1998-ig hárompólusú volt, és főleg az első ciklusban jelen lévő pozicionálás a centrumban fokozta a rendszer polarizáltságát. Ezt erősítette még a politikai piac nyitottsága és az ingadozó szavazók magas aránya. 2002 után viszont a verseny centripetálissá vált, hisz kétpólusú lett a verseny, és a centrumot senki sem képes elfoglalni, így a két nagy párt a centrumszavazatokért versenghetett, bár igen messziről próbálták ezeket megnyerni.^[27]

Ezen kérdésben alapvetően a Körösényi-Tóth-Török szerzőhármassal értek egyet azon kiegészítésekkel, hogy azt gondolom, hogy a pártverseny már 1989-1990 óta háromosztatú volt, és 1998-tól egyértelműen kétpólusú pártrendszerrel beszélhetünk csak. A verseny centripetális jellege 2009-2010-ig tartott, amikor a pártrendszer jobbszélén elhelyezkedő Jobbik szavazóbázisa jelentősen megnőtt, ezzel a centrum fele tolva a Fideszt, és ismét háromosztatúvá téve a pártrendszert, tehát a versengés megint inkább centrifugális lett.

[24] Körösényi - Tóth - Török, 2005, 125., 155-156.

[25] Bihari, 2005, 447.; Bihari, 2009(b), 435.

[26] Fricz, 2006, 158.

[27] Körösényi - Tóth - Török, 2005, 155-156.

A versengés bizonyos szakaszokban lévő centrifugális jellegét azzal lehet még árnyalni, hogy ha megnézzük, a pártversenyben nem indult fasiszta és/vagy neonáci párt, a pártrendszer jobbszélét a nemzeti radikális pártok jelentik, amelyek közül idáig a MIÉP, majd a Jobbik volt képes egyszer-egyszer a törvényhozásba jutni. A MIÉP-nek egyedül 1998-ban sikerült átlépnie a parlamenti küszöböt, és átmenetileg parlamenti párttá válnia. Míg a pártrendszer balszélén lévő kommunista párt, a Munkáspárt 1990 és 2002 között 2-4% közötti választási eredményeket elérve egyszer sem tudta átlépni a parlamenti küszöböt. Ezek alapján megállapítható, hogy a pártrendszer szélén elhelyezkedő pártok tartósan nem rendelkeztek olyan szavazataránnyal, ami a centrifugális verseny tényét erősítette volna.

Fricz Tamás következő állítása, hogy a pártok versengésére jellemző a túllicitálás, ami szerinte abban nyilvánul meg, hogy a választási kampányok idején különösen, de a köztes időszakokban is tapasztalható a kormányzati felelőtlen-ség hiányában a túlméretezett ígéretés és a radikális illúziókeltés.^[28]

A túllicitálás jelensége véleményem szerint is jelen van a pártok közötti verseny során, ez főleg a jövőbeni gazdasági-szociális jólét ígéreteiben merül ki. Véleményem szerint ez az egyik ok, ami miatt instabil a pártok szavazótábora. A jelenség tartós jelenléte éppen azért érthetetlen, mert ezt nem a kormányzati szerepet nem vállaló pártok teszik, hanem a kormányzati hatalomért versengők. Ez lehet az egyik oka annak, hogy az elmúlt hat választást követően öt alkalommal új kormánykoalíció alakult. De azt is szükséges megjegyezni, a jelenség a kiélezett választási küzdelmek miatt Európa-szerte jelen van.

Fricz Tamás utolsó állítása a polarizált többpártrendszer alátámasztására, hogy jelen van a rendszerellenesség, ami nem feltétlenül jelent demokráciaellenességet. A MIÉP-et említi olyan pártként, amely 1998-2002 között jelen volt a parlamentben és célja volt a politikai elit privilégiumainak megtörése, és ez Fricz Tamás szerint az intézmények radikális átalakításával járt volna.^[29]

A Körösesny-Tóth-Török szerzőhármas szerint a politikai palettán jelen voltak/vannak a rendszerellenes pártok: a MIÉP és a Munkáspárt. De azt is megjegyzik, hogy ezen pártok nem tekinthetők egyértelműen releváns pártoknak.^[30] Érdekes, hogy a szerzőhármas ugyanezen könyvében más helyütt arról ír, hogy a MIÉP inkább rendszerstabilizáló erőként viselkedett 1998 és 2002 közötti parlamenti jelenléte idején. Többször szavazott a törvényhozásban a kormánykoalíció pártjaival, mint az ellenzékkel, és ezen szavazások fel is értékelték, mikor az FKGP széthullása miatt kérdéses volt a kormánytöbbség.^[31]

[28] Fricz, 2006, 158.

[29] Uo.

[30] Körösesny - Tóth - Török, 2005, 155.

[31] Uo. 196.

Bihari Mihály szerint a magyar többpártrendszerben legálisan működnek rendszerellenes pártok (a MIÉP-et és a Munkáspártot tekinti ilyeneknek), de a releváns pártok között nem találunk ilyeneket.^[32]

Véleményem szerint nincs rendszerellenes releváns párt a magyar többpártrendszerben.

A kommunista ideológiájú Munkáspárt egyfelől nem tekinthető releváns pártnak, hisz egyszer sem tudott bejutni a törvényhozásba. Másfelől árnyalja a helyzetét az a tény, hogy az 1990-es, januári programjukban rögzítették, hogy tiszteletben tartják az alkotmány és az alkotmányos jogszabályokat, elutasítják a proletárdiktatúrát.^[33]

A MIÉP ugyebár 1993-1994-ben rendelkezett parlamenti frakcióval és 1998-ban egyszer tudta átlépni a parlamenti küszöböt, de ezen utóbbi időszakban is, mint láthattuk, nem a rendszer ellen dolgozott, hanem inkább a kormányzati stabilitást erősítette kívülről. Tehát nem is volt tartósan releváns erő és nem is volt egyértelműen rendszerellenes.

A 2010-ben a törvényhozásba jutott Jobbikról eldönteni, hogy rendszerellenes pártról van-e szó, már egy nehezebb kérdés. Véleményem szerint itt még nem telt el annyi idő, hogy egyértelműen kijelenthessük a Jobbikról, hogy az rendszerellenes vagy nem rendszerellenes párt, és azt sem tudhatjuk biztosan, hogy tartósan releváns erő képes-e maradni.

Giovanni Sartori által a mérsékelt többpártrendszer három fő kritériuma közül a kétpólusú versengés az általunk vizsgált időszak túlnyomó részében jellemezte a magyar többpártrendszert.

Az ideológiai távolság kérdése már nehezebben meghatározható, egyfelől ténylegesen igaz, hogy az időszak nagy részében egymással versengő két pólus között erős ideológiai ellentétek vannak, de kérdéses számomra az, hogy vajon a magyar többpártrendszer releváns erői közötti ideológiai ellentétek vannak-e olyan mélységűek, mint a Giovanni Sartori által a polarizált többpártrendszerbe sorolt pártrendszerekben lévő rendszerellenes pártok és mérsékelt pártok közötti ellentétek.

A centripetális versengés kérdése még nehezebben eldönthető, mint az előbbiek, mivel – ahogy az már megállapításra került – az általam vizsgált időszak egyes szakaszaira inkább a centrifugális, míg más szakaszokra inkább a centripetális versengés volt jellemző a magyar többpártrendszerre.

Az előbbiek alapján tehát egyértelműen még nem dönthetjük el, hogy a magyar többpártrendszer melyik kategóriába tartozik.

Ha megnézzük azokat a kritériumokat, amelyek a mérsékelt többpártrendszert és a polarizált többpártrendszert választják el egymástól, akkor a következőket állapíthatjuk meg: 1. Releváns rendszerellenes párt nem található

[32] Bihari, 2005, 443.; Bihari, 2009(b), 429.

[33] Magyarországi politikai pártok lexikona 1846–2010, 2011, 416–417.

a magyar többpártrendszerben, ez a fentiekben megállapításra került. 2. A pártrendszer eddigi történetében három alkalommal volt kétoldalú az ellenzék:

Először 1992-1994-ben, mikor is előbb az FKGP lépett ki a kormánykoalícióból, majd a MIÉP szakadt ki a vezető kormány pártból az MDF-ből. Véleményem szerint ezek ekkor nem alkottak önálló politikai oldalt, hanem sokkal inkább azonos politikai oldalon belüli konfliktusról volt szó, amely nem volt időt álló.

Másodszor 1998 és 2002 között, amikor is a MIÉP volt ellenzéki párt, és elve kétoldalú ellenzéke volt a Fidesz vezette koalíciónak, ekkor azonban – mint fentebb látható volt – a MIÉP többször szavazott a kormányoldallal, mint az ellenzékkel. Emellett tett gesztusokat a Fidesz fele a 2002-es választásokhoz közeledve. Nem lehet a MIÉP-re egyértelműen azt mondani, hogy nem törekedett volna kormányzati szerepre.

Harmadszor 2010 óta áll fenn az a helyzet, hogy a kormánypártoknak kétoldalú ellenzéke van a parlamentben, hisz a baloldali ellenzéki pártok (MSZP, LMP) mellett, a jobboldalon nemzeti radikális párt (Jobbik) is jelen van.

A Szarvas-Tóth szerzőpárosnál a háromosztatúság volt az egyik érv mellett, hogy a pártrendszer az első időszakában a szélsőségesen plurális pártrendszerhez állt közelebb. A MIÉP 1998-2002 közötti szerepét viszont ők is úgy értékelték, hogy inkább kormánytámogató pártként működött, és a másik két ellenzéki párttal voltak inkább konfliktusaik.^[34]

Összességében azt a következtetést vonhatjuk le az előbbiekből, hogy a kétoldalú ellenzék megléte nem tartós és csak esetenként időlegesen van jelen a magyar törvényhozásban.

Mindezek mellett a pártok száma az, ami még segít eldönteni a kérdést.

A releváns pártok száma volt a harmadik érve a Szarvas-Tóth kettősnek, ami miatt úgy vélték, hogy a pártrendszer az első időszakában a szélsőségesen plurális pártrendszerhez állt közelebb.^[35]

Giovanni Sartori 5-6 párt körül határozza meg a polarizált többpártrendszer és a mérsékelten plurális többpártrendszer közötti határt a pártok számának tekintetében. A magyar pártrendszerben a releváns pártok száma 4-6 között mozgott/mozog. Tehát a számok alapján a mérsékelten plurális többpártrendszer kategóriájába sorolható a magyar többpártrendszer.

Véleményem szerint az előbbieken levezetettek alapján a magyar többpártrendszer a mérsékelten plurális pártrendszerek közé tartozik, még ha annak minden feltételének nem is felel meg teljesen. De ezt további tényezők is erősítik még, főleg a koncentráció és a stabilitás, amelyek a következőkben kerülnek bemutatásra.

A magyar pártrendszer egyik legalapvetőbb jellemzője, hogy egy valóban versengő pártrendszer, amelyben – Bihari Mihály leírása alapján – több ideológia,

[34] Szarvas - Tóth, 2005, 431.

[35] Uo.

eszme- és értékrendszer, kormányzati politika verseng egymással. Az érték-, eszme- és programkínálatok lényegesen eltérnek egymástól, versengő politikai alternatívákat állítanak anélkül, hogy valamelyik ideológia és politikai program egyeduralmi szerepre tudna szert tenni, vagy predomináns pártrendszer alakulhatna ki. A magyar pártrendszerben nyilvánosan szabályozott versengés folyik a szavazatokért a kormányzati hatalom megszerzése érdekében a szavazások időszakában, és valódi, nyilvános politikai versengés folyik azt követően is a politikai közvélemény folyamatos befolyásolásáért. A hatalomért a versengés folyamatos, nem szűkíthető le a választási küzdelem időszakára.^[36]

A Körösenyi-Tóth-Török szerzőhármas szerint a magyar pártrendszer változása leginkább a koncentráció kifejezéssel jellemezhető, és a pártrendszer koncentrációja igen erőteljes volt.^[37] A 2006-os tavaszi általános országgyűlési választások eredményeikor volt a legkoncentráltabb a magyar többpártrendszer.^[38] Ez a koncentráció véleményem szerint részben a 2010-es választásokkal részben megtört. Mint azt az 1. számú táblázatban láthatjuk, hogy míg az első helyezett párt jóval magasabb szavazati arányt kapott a 2010-es választásokon, mint a 2006-oson, addig ha az első két párt szavazatarányát összesítjük, akkor az állapítható meg, hogy az első két párt együtt magasabb szavazati arányt ért el 2006-ban, mint 2010-ben. Ez a helyzet akkor is, ha az első három párt szavazatarányait adjuk össze, itt is az látható, hogy a 2010-es összeg alacsonyabb, mint a 2006-os. De ha a parlamentbe bejutást jelentő listás eredményeket adjuk össze (1. számú táblázatban vastaggal szedett számok), akkor azt láthatjuk, nem sokkal értek el rosszabb szavazati arányt a küszöböt átlépő pártok 2010-ben, mint 2006-ban, ezért is tekinthető csak részlegesnek a koncentráció megtérése.

1. táblázat

A magyar többpártrendszer koncentrációja 1990–2010

ÉV	1 párt	2 párt	3 párt	4 párt	5 párt	6 párt	7 párt	8 párt
1990	24,73%	46,12%	57,85%	68,74%	77,33%	83,79%	87,47%	91,02%
1994	32,99%	52,72%	64,45%	73,27%	80,30%	87,31%	90,49%	93,03%
1998	32,92%	62,40%	75,55%	83,12%	88,59%	92,54%	95,34%	97,65%
2002	42,05%	83,12%	88,69%	93,06%	96,96%	99,12%	99,87%	99,93%
2006	43,21%	85,24%	91,74%	96,78%	98,98%	99,39%	99,71%	99,79%
2010	52,73%	72,03%	88,70%	96,18%	98,85%	99,74%	99,85%	99,93%

[36] Bihari, 2005, 443.; Bihari, 2009(b), 427–429.

[37] Körösenyi – Tóth – Török, 2005, 153.

[38] Török, 2007, 89.

A következő jellemző a pártrendszer lebegő – elitista jellege.

Bihari Mihály megállapítása szerint a pártrendszer lebegő jellege abból adódik, hogy a rendszerváltás idején alakult pártokat felülről politizáló értelmiségi csoportok alakították meg, és csak a szervezés során keresték meg a társadalmi bázisukat a pártok. A gyors pártosodás eredménye a párttagok és szavazók átfedése, a párttagok fluktuációja, a szavazók elbizonytalanodása, a stabil szavazói magatartások hiánya és a pártok nagyfokú belső heterogenitása, gyűjtőpárti jellegük túlzott dominanciája.^[39]

Fricz Tamás hasonló véleményen van, a magyar többpártrendszer felülről szerveződött meg, a pártokat a rendszerváltás idején szűk ellenzéki csoportok alakították meg, ezért Magyarországon egyfajta elitpártosodás zajlott le. Ezt a pártok maguk is érzékelték, ezért igyekeztek vélt vagy valósan létező társadalmi csoportokhoz kapcsolódni, azonban ez a törekvésük sokáig nem járt eredménnyel, főleg úgy, hogy olyan társadalmi csoportokat igyekeztek megszólítani, amelyek nem is léteztek.^[40]

A magyar többpártrendszer lebegő jellegéről sincs azonban konszenzus a magyar politikatudományban. A Körösenyi-Tóth-Török szerzőhármas nem ért egyet a lebegő jelleggel, ők úgy gondolják, hogy az ingadozó szavazás elfedte, hogy az ingadozó szavazók mellett tartós táborok is létrejöttek, amelyek az egész magyar társadalmat keresztbemetsző törésvonalakhoz kapcsolódnak. Úgy vélik, hogy a magyar társadalom egy részében kirajzolódtak a politikai tagolódás körvonalai, és ha a politikai táborok egymáshoz való viszonyát vizsgáljuk, akkor azt láthatjuk, hogy ezek szociokulturális hovatartozás mellett különböznek egymástól a szavazók értékrendje, politikai attitűdje és ideológiai önbesorolás szintjén is. Ezt azzal magyarázzák, hogy véleményük szerint az államszocialista rendszer politikai homogenizációs törekvései csak részben voltak sikeresek, és korábbi törésvonalak értékrend, attitűdök terén, szubkulturális szinten tovább éltek, és csak lassan változtak. Emellett a pártok döntő szerepet játszottak a törésvonalak mentén történő mobilizációban.^[41]

Velük szemben Bihari Mihály azon a véleményen van, hogy a társadalom alapstruktúrája nem tükröződik mechanikusan a pártstruktúrákban, ezért nem is lehet szociológiai-normatív mérce a pártrendszer stabilizálódása és társadalmi kötődése szempontjából a kettő egymásnak való megfelelése. Mindezek mellett a pártok társadalmi beágyazódásához, a tartós tagság és választótábor kialakulásához kevés idő telt el.^[42]

Én egyet értek azzal, hogy a magyar többpártrendszer egy lebegő pártrendszer. A lebegéssel egyet nem értők valószínűleg abból indulhattak ki, hogy a két vezető párt, a Fidesz és az MSZP szavazóbázisa egyre inkább stabilizálódott és

[39] Bihari, 2005, 445.; Bihari, 2009(b), 432.

[40] Fricz, 2006, 154.

[41] Körösenyi - Tóth - Török, 2005, 134-135.

[42] Bihari, 2005, 445-446.; Bihari, 2009(b), 431-432.

erősödött 1998 után, de ez a 2010-es választásig tartott, mert akkor a stabilnak tűnő szavazóbázisok részben felborultak. Tehát a lebegő jelleg nem szűnt meg. Véleményem szerint 1990-től 2010-ig is kevés idő telt el, a társadalmi beágyazódáshoz, a szavazói táborok stabilizálódásához és a tartós párttagság fennmaradásához, tehát a pártrendszer lebegő – elitista jellege továbbra is fennáll.

Az elitista jelleggel is külön szükséges foglalkozni, egyrészt ez összefügg a pártrendszer lebegő jellegével, amiről az imént beszélünk, másfelől a pártok elitizmust alátámasztó szerepéről is szükséges beszélnünk.

Ha a pártok rendszerváltásban betöltött szerepét nézzük, akkor Bihari Mihály megfogalmazása a legtalálóbb: A magyarországi versengő többpártrendszer részben megteremtője, részben eredménye a magyar átmenetnek.^[43]

Hasonlóan fontos szerepet tulajdonít a pártoknak a rendszerváltásban a Körösényi-Tóth-Török szerzőhármás, akik azt mondják, hogy az átmenetben és a demokratikus intézményrendszer kiépítésében meghatározó szerepe volt a pártoknak Magyarországon. A politikai élet középpontjába a pártok, pártpolitikusok kerültek, az új politikai osztály a pártelitekből rekrutálódott. A pártok vezető szerepre tettek szert a politikai intézményrendszerben, a pártok képvisleti funkciójuk mellett uralják a törvényhozást, vezetőik töltik be a végrehajtó hatalom csúcspozícióit és bizonyos mértékű kontrollt gyakorolnak a közigazgatás, az önkormányzatok, a bíraskodás intézményrendszere és személyzete felett is. A pártoknak nem elhanyagolható szerepük van a politikai attitűdök, a politikai preferenciák formálása terén is. A pártrendszer alakulásának előrehaladtával és konszolidációjával vezető szerepük tovább nőtt.^[44]

Enyedi Zsolt véleménye szerint a magyar pártok meglehetősen intézményesedettek és képesek ellenőrizni a körülöttük levő hatalmi struktúrákat. A pártok pozitív szerepet töltenek be a politikai rendszer konszolidációjában. Ennek ellenére nem urai a szavazói viselkedésnek, de határozott lépéseket tettek a társadalom felől érkező impulzusok csatornázására. Olyan pozícióba emelték magukat, ahonnan alakíthatják az ország társadalmi és politikai folyamatait. Ezt a hatalmat arra használják, hogy egy jól strukturált, stabil, pártelvű politikai teret hozzanak létre, meghatározzák, mely attitűdinális dimenzió válik a politikai identitások és így a törésvonalak alapjává. Ugyanakkor a politikai identitások alakítása terén elért sikereik ellenére a pártok szerepe ma strukturálisan jóval korlátozottabb, mint a demokratizálódás korábbi hullámaiban.^[45]

Fricz Tamás a magyar többpártrendszert saját kategória alkotása alapján önfelértékelő többpártrendszernek minősíti. Fricz Tamás szerint egy pártrendszer akkor önfelértékelő, amikor a pártok saját szerepüket a társadalmi, politikai életben, az alkotmányos és intézményi rendben központinak ítélik meg. Ebből következően témáikat, értékeiket, politikai-ideológiai tagoltságukat igyekeznek

[43] Bihari, 2005, 439.; Bihari, 2009(b), 425.

[44] Körösényi - Tóth - Török, 2005, 162.

[45] Enyedi, 1998, 30.; Enyedi, 2004(b), 21.

az egész társadalomra rávetíteni. Döntési és hatalombefolyásolási lehetőségeiket folyamatosan növelni igyekeznek. Fricz Tamás véleménye szerint ez a leírás megfelel a magyar többpártrendszerre.^[46]

Löffler Tibor szerint a pártoknak autonóm szerepe van a magyar demokráciában a törésvonalak kialakításának tekintetében. Ez azt jelenti nála, hogy a pártok nem csak leképezik a társadalmi vagy társadalomban megbúvó politikai törésvonalakat és tagoltságot, hanem tudatosan mélyítik, vagy alakítják azokat, és tudatosan hoznak létre törésvonalakat.^[47]

Mint láthattuk, az általam megemlített szakirodalmak mindegyike valamilyen szempontból a pártok kiemelt szerepéről ír a magyar demokráciában. Ha az egyes kontextusokat eltérően is emelik ki, az előbb ismertetett vélemények mind egy irányba mutatnak: A pártok a magyar demokrácia kiemelten fontos intézményei, aktorai.

Fontos jellemzője még a magyar többpártrendszernek az 1990 tavaszi általános országgyűlési választások és az 2010. tavaszi általános országgyűlési választások között tapasztalt stabilitása, a releváns pártok körének viszonylagos állandósága. Ez elsősorban abban nyilvánul meg, hogy az elmúlt húsz évben az első öt általános országgyűlési választáson összesen csak hét pártnak sikerült átlépnie a parlamenti küszöböt, és ebből hat az volt, amelyik az első általános országgyűlési választáson jutott a törvényhozásba. Az ötödik általános országgyűlési választás során, 2006 tavaszán 5 párt lépte át az 5%-os küszöböt, ezen öt párt mindegyike 1990-ben is átlépte a 4%-os küszöböt. Persze a szóban forgó öt első általános országgyűlési választáson bejutott pártok szavazat arányai jelentősen eltértek későbbi választások során az 1990-es eredményekhez képest.

A különböző kormánykoalíciókban résztvevő pártok köre még stabilabb, mint a parlamenti küszöböt átlépni képes pártok köre. Az 1990 tavasza óta alakult különböző kormánykoalíciók tagja, összesen hat párt volt idáig, az a hat párt, amelyek már az első általános országgyűlési választások során is bejutottak a parlamentbe.

A mai magyar többpártrendszer a posztkommunista térség, Kelet-Közép-Európa messze legstabilabb többpártrendszere volt az 1990 körüli rendszerváltások óta. A térségben nagyobb változékonyság volt megfigyelhető a törvényhozásba jutott pártok körében az általam vizsgálni kívánt 20 húsz évben. Emellett Magyarország korábbi történelmi időszakában – amikor többpártrendszer állt fenn – is nagyobb volt a pártok fluktuációja. Elég csak a két világháború közötti időszakra gondolni, ahol a korszak legismertebb pártjai (Egységes Párt, MSZDP stb.) mellett számos párt szerzett mandátumot a törvényhozási választások során.

A parlamenti küszöböt átlépő pártok körében az 1998-as és a 2010-es általános országgyűlési választás hozott változást. 1998-ban új pártként a nemzeti

[46] Fricz, 1999(a), 58., 70.; Fricz, 2001, 159., 173.

[47] Löffler, 2002, 179.

radikális MIÉP tudta először és egyelőre utoljára átlépni az 5%-os parlamenti küszöböt. Ez a változás viszont csak átmeneti volt, mivel a 2002-es választáson már nem jutott be a MIÉP, és mind a 2002-es, mint a 2006-os általános országgyűlési választásokon olyan pártok lépték át az 5%-os küszöböt és jutottak be az országgyűlésbe, amelyek már az 1990-es általános országgyűlési választásokon át tudták lépni a 4%-os parlamenti küszöböt. A 2010-es általános országgyűlési választás nagyobb változást hozott parlamentbe bejutó pártok körében, amivel két új párt tudta átlépni a parlamenti a küszöböt. A rendszerváltás két egykori vezető ereje (MDF és SZDSZ) viszont kiesett. Azaz a magyar pártrendszer részben megújult.

Ezt a jelenséget a magyar pártrendszerrel foglalkozó kutatók különböző szavakkal jellemezték: stabilitás, zártság, befagyás.

Bihari Mihály szerint a magyar pártrendszer relative stabil volt. A stabilitást adta: parlamenti pártok száma; parlamenti pártok körének száma (új pártok bekerülése, régi pártok kikerülése) szempontjából; és a parlamenti pártok ideológiai megoszlása szempontjából egyaránt.^[48]

Ám a pártrendszer számszerű, bentmaradási és ideológiai stabilitása mögött jelentős tartalmi változások/megújulások jellemzik a magyar többpártrendszert: minden eddigi általános országgyűlési választás után – kivétel a 2006-os – új kormány alakult a korábbi ellenzéki pártokból; a kormány- és ellenzékváltással együtt járt a kis pártból – nagy párt, nagy pártból – kispárt parlamenti libikóka jelensége is; a parlamenti választások erősen megváltoztatták az országgyűlési képviselők személyi körét és összetételét is.^[49]

Enyedi Zsolt szerint a 2006-os választás legfontosabb üzenete a magyar pártpolitika változatlanlansága volt, hogy a parlamenti pártjaink a térségben szokatlanul őrzik a pozícióikat. Az Európai Parlament 2004-es és a magyar parlament 2006-os választása egyaránt egy konszolidálódott és koncentrálnódott pártrendszer képét mutatta. A választások során akkor már 8 éve nem ért el új párt sikert, és a tizenhat évvel azelőtti hat parlamenti pártból öt rendelkezett akkor is frakcióval. A Fidesz és az MDF viszonyának lazulásától eltekintve a szövetségi viszonyok is egy évtizede stabilnak voltak tekinthetőek. Bár a történelmi távlat hiányzott, Enyedi Zsolt úgy vélte, joggal beszélhetünk a pártrendszer befagyásáról, és a stabilitás és a befagyás abban mutatkozott meg, hogy nem csak a pártelit egy jelentős része, és nem csak a pártnevek azonosak 2006-ban, hanem a pártrendszer alapvető jellemzői is: alacsony fragmentáltság, bal-jobb koalíciók szembenállása és váltakozása, gazdasági kérdések alárendelt szerepe, és magas fokú érzelmi és értékbeli polarizáció.^[50]

Karácsony Gergely megállapítása szerint a rendszerváltás utáni évtizedben a kelet-közép európai pártrendszereknek éppen az instabilitás volt a legfontosabb jellemzője. De a magyar pártrendszer ezek között stabilnak számított

[48] Bihari, 2005, 446.; Bihari, 2009(b), 432.

[49] Bihari, 2005, 446–447.; Bihari, 2009(b), 432–434.

[50] Enyedi, 2006, 205., 223–224.

annak ellenére, hogy a választói viselkedés változékonysága nálunk is magas volt, de ez a helyzet megváltozott 2006-ra és úgy tűnt, a két szemben álló szavazótábor mozdíthatatlan.^[51]

A Körösényi-Tóth-Török szerzőhármas már 2005 környékén úgy vélte, hogy a pártrendszer a stabilizáció útján indult el, és akár hosszabb távon elképzelhető, hogy befagy a magyar többpártrendszer.^[52]

Az előbbiekben láthattuk, hogy a szóban forgó stabilitást hogyan jellemezte a hazai szakma, és hogy a pártrendszer stabilitásával kapcsolatos nézetek közel állnak egymáshoz. A legtöbben a stabilitás jelzõt használták a jelenségre. Emellett többen megállapították a pártrendszer befagyását is.

Részemrõl a szóban forgó jelenségre én is a stabilitás szót tartom a legalkalmasabb kifejezésnek. A befagyás kifejezés alkalmazását azért nem tartom szerencsésnek, mert a szavazatarányok stabilitásában csak két egymást követõ választáson volt kontinuitás, ezért szerintem nem volt elégséges az idõintervalum annak megállapításához, hogy a pártrendszer befagyott.

A szóban forgó stabilitás okainak vizsgálatával még adós a magyar politikatudomány, csak néhány rövid indokolást találunk a jelenségre:

A Körösényi-Tóth-Török szerzőhármas szerint a pártrendszer stabilizációjának számos oka van, a politikai tér változása, az elitstratégiák és a szavazók nõvekvõ pártossága.^[53]

Enyedi Zsolt szerint a stabilitást a pártok vezetőinek döntései, a kis és új pártok elé állított intézményi korlátok termelik újra. A pártokat a túlélésben a szervezeti és ideológiai megújulások segítették. Valamint nálunk a mindenkori kormánnyal szembeni elégedetlenséget az ellenzék mindig hitelesebben képviselte, mint a hagyományos pártokon kívüli erők. Enyedi Zsolt szerint azért is érdekes a magyar pártrendszer stabilitása, mert anélkül sikerült megakadályozni új pártok megerősödését, hogy a meglévõ pártok szervezetileg behálózták volna a társadalmat.^[54]

Ezen előbbi magyarázatok szolgálhatnak kiindulópontként, de messze nem elégségesek, hogy egyértelműen meghatározhatóak legyenek a pártrendszer stabilitásának okai. Azt gondolom, a magyar politikatudomány nagyobb figyelmet kellene fordítson a pártrendszer 1990. tavaszi és 2010. tavaszi általános országgyűlési választások között tapasztalt stabilitásának vizsgálatára, mivel ez jelentősen segíthetné az utolsó rendszerváltás óta működő magyar demokrácia működésének megértését. A stabilitás okainak meghatározására és azok vizsgálatára jó magam is vállalkozom, mivel a jelenleg készülő doktori értekezésem témájául is ez szolgál.

[51] Karácsony, 2006, 64.

[52] Körösényi - Tóth - Török, 2005, 156.

[53] Uo. 269.

[54] Enyedi, 2006, 225.; Enyedi, 2004(a), 128-129.

Azt is szeretném leszögezni, hogy sem jelen tanulmány, sem a további kutatásaimnak nem célja az, hogy minősítse a szóban forgó stabilitást. Tehát nem célom, hogy ezt jó vagy rossz, hasznos vagy ártalmas tulajdonságként írjam le, célom egyedül az okok keresése, leírása és megértése.

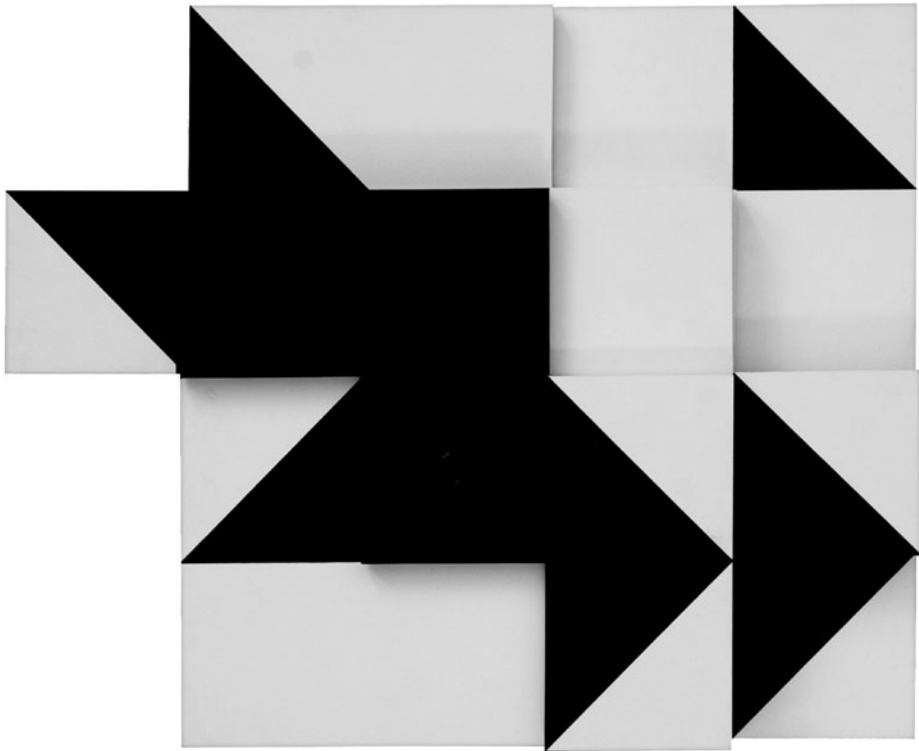
Összesítve az 1988-tól működő magyar többpártrendszert következőképpen jellemezhetjük: A magyar pártrendszer egy valóban versengő mérsékelt plurális többpártrendszer, további jellemzői a pártrendszer lebegő – elitista jellege, társadalmi beágyazódás hiánya, az erős koncentrálttság, a pártok kiemelten fontos szereplői a magyar demokráciának, a releváns pártok köre az első 20 évben jelentős stabilitást mutatott.

Kézirat lezárásának időpontja: 2014. március 19.

IRODALOM

- Bihari Mihály (1999): Politikai libikóka, avagy kormányzati váltógazdálkodás, 1990–1998. In: *Magyarország politikai évkönyve 1998-ról*. 265–271.
- Bihari Mihály (2005): *Magyar politika 1944–2004*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Bihari Mihály (2009a): A politikai pártok. In: Bihari Mihály – Pokol Béla (2009): *Politológia*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 333–377.
- Bihari Mihály (2009b): Magyarországi pártrendszerek. (Történeti és analitikus bemutatás.) In: Bihari Mihály – Pokol Béla (2009): *Politológia*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 378–437.
- Enyedi Zsolt (1998): *Pártrendszer és politikai konszolidáció Magyarországon*. Politikatudományi Szemle. 3. sz. 5–32.
- Enyedi Zsolt (2004a): *Pártpolitika a posztkommunista világban és Nyugat-Európában*. Politikatudományi Szemle. 3. sz. 121–141.
- Enyedi Zsolt (2004b): *A voluntarizmus tere – A pártok szerepe a törésvonalak kialakulásában*. Századvég. 3. sz. 3–26.
- Enyedi Zsolt (2006): A befagyott felszín és ami alatta van. A 2006-os választás és a magyar pártrendszer. In: Karácsony Gergely (szerk.): *Parlamenti választás 2006*. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest.
- Enyedi Zsolt – Körösenyi András (2004): *Pártok és pártrendszerek*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Fábán György (2010): Választás a változásért – 2010. In: Földes György – Hubai László (szerk.): *Parlamenti választások Magyarországon 1920–2010*. Napvilág Kiadó, Budapest. 453–487.
- Fricz Tamás (1999a): *Önkorlátozó és önfelértékelő pártrendszerek: a magyar pártrendszer önfelértékelő jellege és annak okai*. Politikatudományi Szemle. 3. sz. 55–75.
- Fricz Tamás (1999b): *Kétpártrendszer vagy két fő pártrendszer Magyarországon? – A politikai tagolódás iránya az 1998-as választásokat követően*. In: *Magyarország politikai évkönyve 1998-ról*. 70–77.

- Fricz Tamás (2001): *Pártrendszerek – Nyugat-Európa, Közép-Európa, Magyarország*. Századvég Kiadó, Budapest.
- Fricz Tamás (2006): *Az árok két oldalán*. XXI. Század Intézet, Budapest.
- Karácsony Gergely (2006): Árkok és légvárak. A választói viselkedés stabilizálódása Magyarországon. In: Karácsony Gergely (szerk.): *Parlamenti választás 2006*. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest. 59–103.
- Körösnéyi András – Tóth Csaba – Török Gábor (2005): *A magyar politikai rendszer*. Osiris, Budapest.
- Körösnéyi András – Tóth Csaba – Török Gábor (2007): *A magyar politikai rendszer*. Osiris, Budapest.
- Löffler Tibor (2002): *Predomináns törésvonal és törésvonal-politika a magyar pártrendszerben. – Hipotézisek a magyarországi politikai törésvonalak újraértelmezéséhez*. Politikatudományi Szemle. 1-2. 177–211.
- Mair, Peter – Mudde, Cas (1998): *The Party Family and Its Study*. Annual Review of Political Science. 1. 211–229.
- *Magyarországi politikai pártok lexikona 1846–2010*. (2011) Főszerk.: Vida István. Gondolat Kiadó – MTA-ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport, Budapest.
- Sartori, Giovanni (2005): *Parties and party systems: A framework for analysis*. ECPR Press. First published in 1976 by Cambridge University Press.
- Szarvas László – Tóth Csaba (2005): Pártok és pártrendszerek. In: Gallai Sándor – Török Gábor (szerk.): *Politika és politikatudomány*. Aula Kiadó, Budapest. 397–432.
- Tóth Csaba (2001): *A magyar pártrendszer fejlődésének fő iránya*. Politikatudományi Szemle. 3. sz. 81–103.
- Török Gábor (2007): Politikai napirend, 2006: tendenciák és határok. In: *Magyarország politikai évkönyve 2006-ról*. 89–103.

•

Hülk Viktor: Fekete-fehér